

Bartos Tibor

ÁLLAMI BOLDOGSÁG

Részlet

Két-három havonta együtt vacsoráztunk Bartos Tiborral, kettesben, mindig ugyanabban a budai, Duna-parti kisvendéglőben, mindig ugyanazt ettük, rántott halat, előtte – szabálytalanul – halászlét kértünk, sok ikrával és tejjel, és a pincér mindig azt mondta: – Halászlévünk sajnos nincsen, uraim, de halléval szívesen szolgálok. Mi ugyanis a halat főzzük meg, nem a halászt. – Tibor szerette ezt a replikát, mint mindent, ami a nyelvvel kapcsolatos, kivált, ha kicsit – vagy nagyon – rendhagyó.

Egyik utolsó vacsoránkon, talán a legutolsón, néhány hónappal a halála előtt, váratlanul bejelentette: – Írok egy könyvet. Évek óta dolgozom rajta. Nemsokára készen is leszek vele. Nagy, önéletrajzi regény. ÁLLAMI BOLDOGSÁG lesz a címe. Persze te is benne vagy, rettenetesekeket írok rólad. – Csakugyan? – kérdeztem, vagy inkább csak mondtam, egy öreg lord hangján (ha van ilyen). Aztán mindjárt fordítottam is angolra: – Indeed? – Tibor persze nem válaszolt, többé nem is esett szó a Nagy Könyvről. Hittem is, hogy készül, meg nem is hittem.

Aztán megkaptam, majdnem készen. Irdatlanul vastag kézirat, sok száz oldal, a név- és tárgymutatója is több ív volna. Bartos többnyire gonoszkodva, sátánkodva, komiszul beszél hajdani barátnőiről, mestereiről, íróbarátairól, kollégáiról – mint ha csak magáévá tette volna a kis verset, amit idéz: „*Keveseket szerettem, azokat is utáltam.*” (Egyszer-kétszer rólam is szót ejt, de nem, ahogy ígérte, fekete tintába mártott tollal, hanem semlegesen, sőt rokonszenv-

vel.) A világnézet, vagy inkább világszemlélet, amely minduntalan feltör a szövegből, önmagának ellentmondó, zavaros, több benne a kihívás, az olvasó provokációja, mint a meggondolt gondolat, logikus érv. A szöveg – legalábbis én így látom – mégis erős, üdítő, remek olvasmány. Elsősorban talán nem is azért, mert annyi érdekeset és gyakran érvényest mond a kor irodalmi, szellemi, kiadói életéről, és mert Bartos jobbára rosszindulatú, eleven, mulatságos *crayon*okat rajzol ismerőseiről, hanem hol természetesen áradó, hol eltökélten kigyúrt eredetiségéért és mindenekelőtt olykor erőteljes és érzékletes, máskor rafináltan formált, tudós, mindig lendületes nyelvéért.

Az elkészült könyv első részének VASMACSKA a címe, és a világháború végétől 1956-ig tart; a második, a forradalommal kezdődő rész a BUDAPESTI LEKTÚRA címet kapta (ekkor Bartos az Európa Könyvkiadó szerkesztője vagy ahogy akkor mondták, lektora, később állandó külső munkatársa, fordítója volt). Ez utóbbiból közlünk részleteket. Ezek az ártatlanabb, ártalmatlanabb részek közé tartoznak. Azért választottuk őket, mert kevés bennük az anyagidegen törmelék – igaz, az aránytalan indulat is. – A szerző néhány kisebb-nagyobb tárgyi tévedését, pontatlanságát nem javítottuk (Ottlík Géza felesége, Debreczeni Gyöngyi nem volt röntgenorvos, a Kosztolányi-idézet pontatlan, Marconnay keresztnéve Tibor stb.). – Néhány sort, amely igazságtalanul sértené egy kortársunkat (és állításai tévesek is), elhagytunk.

Réz Pál

...Hanem az Európa önállóságának lóttek. Köpeczi Béla ült be Aczél elvtárs helyére a kupaktanácsba. A kiadók főigazgatója nem is mentegetőzik, hogy a kíváncsiság hozta. Baráti hangon, de rendelkezik. Hogyne! Kellenek az ad hoc megbeszélések, de az éves tervekhez visszatérünk! Tervutasításhoz? Nem, de új irányelvek kellenek. Például a Bagoly-sorozat fölösleges, a két háború közti regénysikerek ismételtetése hasonlóképpen. Úgysem dolgozhattok a magatok kezére. Az állami támogatás elől nincs kitérő, világos? Ellenben a megtermelt könyveket nem hagyjuk közmondásos sorsukra, mint a Rákosi-idők kultúrforradalma. Az Állami Könyvterjesztő terít a fővárosban, de a vidék felől nincs tiszta képünk. Eljut-e kultúrpolitikánknak akár a híre mindenhova? Új kiadó vagytok. Vidéki tájékozódás, vidéki hírverés egyaránt kedves kötelességetek. Vegyétek nyakatokba az országot. Ott a Főigazgatóság Pobjedája, hozzá sofőrje, rajta! Első vidéki jelentéseitek után beszélgetünk tovább!

Mi tagadás, nekem tetszik Köpeczi. Már a székely neve. *Baj van Köpecen!* Ő maga se kinn, se benn, mint az ajtófél. Jó arc, nyútt kedély. Kötelező állami támogatásunkat így teszi szemléletesebbé: *Az ávót előbb fogják kiadni gebinbe, mint a könyvkiadást.* Eötvös-kollégista volt, tájékoztatnak évfolyamtársai. Elsőrendű franciás. Rákóczi franciaországi diplomáciájával foglalkozik. Szép, de hogyan lett belőle főcenzor? Úgy, hogy a francia tanszék professzorságának örök várományosa. Eckhardt utódának fiatal lett volna. Amíg Gyergyást kibőjtöli, érdemeket szerez. Révai után most Aczél kiszolgálásával? Mit csodálkozol? Sztalinváros helyett Hruscsov-alja-új-hely.

Nem kapnak a lektorok a pobjedás országjáráson. Családjával, lakáscseréjével, ápolásra szoruló nénikéjével takarózik mindenik. Különb is fásasztó összetereelni és szóval tartani könyvtárosokat, tanárokat. Kivártam a szabadkozásukat, úgy cuppantam a rég várt lehetőségre. Először Pécs? Megyek! Propagandistánk mindent megszervez, csak utaznia ne kelljen. Derék Csertői Oszi, a kollégák szerint Fartói, fáradt ember, az első szovjet katona volt az Ugocsa utcában, hangoztatja, és az íróasztalánál pöfékel busa fejű angol pipáján, de pécsi címekekkel fölserel, és a Nádor Szállodában foglalt szobát a sofőrnek meg nekem. Ha már az ő dolgát végzem.

A sofőr aggódalmasan sandít rám, amikor benzineskannák és demizsonok közé szorítja bőröndömet a Pobjeda farába. Mikorra érne le a szerkesztő úr? Szép lassan, mondom. Hogy sokat lássak. Az ő embere vagyok, sejtette mindjárt. Akkor beugorhatnék Csopakra, egy ismerős helyre? Megpótolnám a kiszállási pénzemet, ha tetszik érteni. Nem olyan nagy kerülő az, biztat. De ha már kerülünk, vált az eszem második sebességre, akkor kanyarítsuk hozzá Tihanyt. Jó félóránál többet nem időznék el, utána megebédelünk.

Az elgondolás, hogy Vass Elemérékre elég lesz félóra. Bartha Laciékre nem volna. Papi rossz bőrben van, éppen Lacitól tudom. A minap találkoztunk a Váci utcában, süldő lányával az oldalán. Laci így prezentált: Férfjednek szemeltem ki! Épp elválík, mire megnőlsz! Mintha nyélbe is ütötte volna a vásárt, mi meg a lánykával szemmel kúrunk azon helyt, romásan. Pofámra írva a házaseletem?

Jóformán Veszprémből se jutottunk ki, kőgombára lettem figyelmes egy dombtetőn. Szélmalom vitorla nélkül? Szólok, álljunk már meg. Hol is vagyunk? Öskün. Jó pálinkát főznek, tudatja a sofőr a tudnivalót. Hadd nézem meg azt a micsodát közelebbről! A törököknek volt mecsetjük, mondja egy tudós öregasszony, amint az autóból kiszállva fölcsudálkozok. Nem a, cáfolja egy tanítóforma, még tudósabb. Római őrtorony volt! És mit őrzött? A pálinkafőzdét? Villámot vet a szeme. Ha padban ülnék, körmöst mérnél ki, ismerlek. Amott lenn kőgátjuk húzódott, azt védte, veti oda indulatosan, és otthagya.

Vizet se látok, nemhogy gátat, hanem a torony mögött zsendelyes szentélyt igenis. Meg hogy a torony alsó ablakában nincs üveg. A sofőr vállára kapok, bedugom a fejem. Kápolna lett belőle, akármí volt. Sokat nem látok, csak a fala vastagságát. Ha a szentélyé is, mint a toronyé, már többet tudok a tanítónál. Olyan. Hm. Két koros falusi kétféle beszél a falujuk egyetlen régiségéről! Visszaülünk a Pobjedába, irány Csopak. A sofőrben is felülkerekedik a tudós, mihelyt a gázon a lába. Öskü, elmélkedik. Hátha esküdtek itt? Hamis nyom, torkolom le. Hallotta már így énekelni: *Az ösküvődön én is ott leszek, És hallgatom az ösküvésedet?* Ilyet csak Pöstit hall, értelmiségi körökben. Hátha Ós-kü volt a kápolnadomb neve?

Csopakig bizonygatjuk, hogy négy tudákos többet ér egy tudatlannál. De mikor megteltek a demizonok, látom a sofőr képén, hogy az út érdemi része teljesült. Megtörtént az értelmiségtől való elhatárolódás is, így aztán magyarnótázunk Tihanyig. Mikor a Biológiánál kiszállok, bennfentességem igazolandó megkérem, érdeklődjön a Sport Szállóban, van-e küsz.

Mindjárt tudom is, hogy nincs, mikor Jean nyit ajtót, és úgy mondja tovább amerikaiul, mintha az este beszélünk volna utoljára: Papi a Szívszanatóriumban még mindig, de egy kedves vendége épp onnan jött, hadd mutasson be. Nem szükséges. Ferenczy Béni bácsi rám ismer: *Buddenbrook!* Én alig ismerem meg. Ernyedt az arca, tekintete megtört. Elfelejtettem magyarul, magyarázza angolul. Ha beszélgetnék, átjövök Jeanhez Füredről. Másképp meg se mondanád, hogy szélütött. És az ép bal keze élén egyensúlyozza vaskos bambuszbotját. Jean is fölvonultatja bizonyítéknak virágcsokor-akvarelljét. Béni festette, nem talált Füreden virágüzletet nyitva! Ugye milyen szép? Én inkább a hibátlan angol-ságának bókolnék. A gyerekszoba, mondja Béni bácsi, úrrá lett a gután. Nem bírom tovább, és a várakozó sofőrré hivatkozva fölkerelkedek.

A Szunyogh vendéglőben magyaros hallgatással mélyedünk halászlevünkbe. Azám, a nagybányai gyerekszobát már személyesen ismertem, mire Béni bácsit, Valért és Noémit az apjuk piros hátteres festményén megláttam! Ismertem a festőiskola parkjának padjait, árnyékait! Az úton cammogó bivalyos szekereket! Ilyen gyerekszobából vágyott el Béni bácsi a Szovjetparadicsomba? Mit keresett ott? *Proletkultot?* Itthon aztán nem kamatoztatta, az megint a jó gyerekszoba mellett szól. Nem akart Mikus Sándor elébe vágni, beérte plakettekkel. Meg a nyurga Petőfijével. Azon se kapott se állam, se város. Vert had vagyunk, Béni bácsi.

Januári Pestről pécsi márciusba? Pécsváradon szemünkbe ragyog a nap, mintha tengerhez közelednénk. Csupa derűs arc közé araszolunk a főtéri mecset elé. Nem mecset, dzsámi, igazít helyre egy tisztelettudó fiatalember. Gázi Kászim pasa dzsámija. Korábban Bertalan-templom. Most belsővárosi. S a Nádor portása már várta *az Európasókat!* Nálunk tetszik ugye vacsorázni? Békebeli népek, hihetetlen. Pécssett nemhogy OSE, még Rákosi se? Vacsoráig útjára engedem a sofőrt, de előbb a fehér svájci sapkát leimádkozom róla, ne rontsa a közhangulatot. Akkor lássuk a Fartövi listáját! A Megyei Könyvtárat Csorba Győző költő igazgatja.

Szép házban a hivatala. Csöndje tekintélyes. Ha itt tanulnál elmélyedni, bezzeg nem szaladgálnál, mint pók a falon, gondolom el, amíg a lépcsőn fölérek. Elfogódottan kopogok, és rebegek nevem az ajtónyitó igazgató úrnak, tisztem, s hogy mi szél hozott. Tudok rólad, és már ül a telefonnak. Halljátok, megjött a magyarba ojtott angol úr, minden anyósok álma az Európa Könyvkiadótól, és a modern angol-amerikai terveiről szeretne beszélgetni veletek! Igen, holnap 10-kor, itt nálam az olvasóteremben! Szóljatok át az Egyetemi Könyvtárba, bár még rájuk csöngetek én is! Kiveszi a kagylót vállá

hajlatából. Akkor látom csak, hogy félkarú. Majd, hogy gyors telefonjaival beszélgetéshez takarítana meg időt. Nem jártál még Pécsen? Akkor miért ne elmélkedjünk peripatetikusan, mint a régi görögök? S már kanyarítja felöltőjét, és baszk sapkát csap a fejébe. Zárok, és indulhatunk! Itt az udvaromban épp kora keresztény sírboltokat tárnak fel, a Dóm körüllekkal egykorúak, mondják. A könyvtárad is régibb a vakolat díszénél, veszem elő Ösküből hozott tudományom. A befelé tartó utcai fala, mutatom, nem klasszicista ám! Rám néz, gondolkodik, sétálunk tovább. Igen, az utcák itt mind régibbek a házaknál. Talán ennél az egynél nem. Ez a préposté volt már Róbert Károly korában. Nézd meg belülről is majd. Múzeum, érdemes! Félköríves kapuja fölött Mária-szobor, arról megismered.

Hát igen, a Dóm! Jobban járt volna, ha a műemlékvédelem soha hozzá se nyúl, mondja. Hogy tetszik? Nekem túl olasz, felelem óvatosan. Hát ez az! A romantikusok első lobogásukban romantizálták. Aztán a Millennium idején a bécsi Schmidt Frigyes bárót bízták meg, hogy romanizálja. De neki messze volt Fünfkirchen, a pallérját telepítette ide. Az meg addig kutatta a déli mellékhajót, amíg a főhajó boltozatának oldalnyomása meg nem indult, és maga alá nem temette. Jöhetett a báró vadonatúj olasz székesegyházát építeni. Csak a tornyai eredetiek annyira, amennyire. A villámsújtott délnyugatit Ahmed aga javíttatta 1681-ben, tudjuk a toronybeli kőtáblájáról. A gaz török.

Mire a teret körbejárjuk, eszembe jut a vacsora. Meghívnám a Nádorba, de már elígérkezett, szabadkozik. Megeredt az eső is. Csakhogy nekem még vannak kérdéseim, neki feleletei. S amíg a dzsámi tövében búcsúznak, közbejön egy *Szervusz! Szervusz!* Főlevéltárosunk, *Az öttornyú város szerzője!* Gyertek hozzám holnap 10-re! *Az Európa* lektora hozta a pesti könyvkiadás híreit!

Meg is telik az olvasóterem könyvtárossal, levéltárossal, muzeológussal másnap. Ismertetem Aczél és Köpeczi közt konszolidálódó helyzetünket, az írósztrájkból következő lehetőségeket, és dőlnek az ötleteik. Csupa könyvmoly, rájárnak egymás könyvtárában az *indexesek* méregekre, és amit olvastak, nem temetik magukba. Napfényes városukba illő mediterrán nyíltság. Földob engem is az asztalokon táncoló ragyogás. Úgy beszélek, mintha zongorán kevernék.

Kifelé a főlevéltáros Vörös Márton kap el egy kávéra. Ravaszul, mert a kávéhoz elkerül velem a megyei kórház tövében meghúzódó Jakováli Hasszán minarétes dzsámijáig és a törökkel népegészségügyben versengő ferencesek templomáig. Esmélnem kell megint, hogy az angol történelemhez többet szólhatnék, mint a magyarhoz. A főlevéltáros úr visszakísér a Nádorig, ahol a januári március öröme már raktak ki székeket-asztalokat a futóvendégnek. De ki fut Pécsen? Meghívhatom egy Hubira? Fölugrok a szobámba egy *Jámbor Brown atyáért*, ő pedig *Az öttornyú városba* írja az ajánlását, amint visszaérek.

Mit hoztál, fogadtam a hivatalból hazatérő apámat kiskoromban, amikor még nem pofont hozott. Azóta remélem, hogy engem is fogad ez a kérdés majd, amint a kaput nyitom. *Mit hoztál?* De ilyet nem kérdez az egyenletes Bea doktor. Hát jó, keresztanyámnak rakodom ki Pécsen mosogatás után, majd megkérdelem, mit tehet az ember a török tavasszal, ha se ecsete, se fényképezőgépe hozzá. Megtűffenti, feleli régi meggyőződéssel.

Ejnye, Kereszt! Nem egy recept szerint főzünk! Járjak Pécsre örömeért? Loptam már így is, amíg Bea a csecsemőit szurkálta. Inkább olyat főzne, ami engem hűt, őt meg fűti! Az nem jó szövege, hogy a házasság a vágy kioltására való, mert Bea kezébe nyomja a vödröt. Mi az, hogy teljesíti házastársi kötelességét? Aki eddig nő rám nézett, annak mind a kötelesség jutott az eszébe? Hát olyanokat kotyvasszak, szól a Kereszt kereszt-kérdése, hogy amint a kapun belép, vetkőzni kezdjen? Egy fél évig legalább, csettintek

megfontoltan. És aztán? Aztán meg, hogy ezzel tálalhassa: Ha Pécs ennyire kívánatos város, ugorjatok neki a két végéről, és meg se álljatok, amíg össze nem értek a Dóm előtt!

Az utazás odázni segít. Alig tettem le pécsi jelentésemet Domokos elé, a Tolna megyei levéltártól keresték telefonon. Egy selypes Mislai vagy Mislai Sarolta ott volt a pécsi tájékoztatóján, közli a titkárnő, és szeretné a szekszárdi kollégák körébe meghívni hasonló összejövetelre. Menj csak, dörzsölte a kezét Domokos. Ne süsse ránk Köpeczi, hogy elszakadunk a magyar valóságtól. Mindjárt meg is kérdezte a Főigazgatóságtól, mikor érne rám a Pobjeda, én meg a Selypest hívtam aztán. *Jaj de jó! Foglalhatok főtérre néző szobát a Garayban?* Kötelesség nem repdes így.

Hiába reméltem, hogy tavasznak tartunk. A tél kieresztette a körmét megint. Ront a Pobjeda a zúzmarás tájban. Örül a szovjet télnek? A szekszárdi kadarkáknak, mondja a sofőr. Mindjárt jön Kömlőd. Országos hírű a halászleve. Nem vagyok még éhes. Robogunk tovább. Paksé különb, állítom bizton, és emlékek nyála csordul össze a számban.

Azám! Pakson itthon voltam egy nyáron, s ha apám lejött látogatóba, a hajóállomáson visszafelé beanalizáltunk egy halászlét, úgy szállt a Pestnek tartó kétkéményes *Deák Ferencre*. És integettünk, amíg el nem kanyarodott vele a Duna. Vajon a Dunára tekintő Bednár-c-villa megvan-e? Idébb még a prэшázak, azokon túl a Vendel-kápolna, ahol Bednár-c-apat, pápai prelátus, a bőjtoldó Kepi misézni szokott, ha a Rolls-Royce lehozta vasárnap! És igen, áll a villa, íves ablakain zöld függönyt libegtet a szél! Szellőztetnek! Vajon kik?

Alljunk meg! Nyújtózzon egyet, s ha fél óra múltán nem kerülnék elő, jöjjön be utánam ebbe a palotába! A kapuja nyitva. A hall ajtaja sincs zárva. Csak találok valakit. S ha dühös lesz a betolakodásért, elmesélem neki az egyházi vagyomból kikanyarított villa és Rolls-Royce történetét. Csupa tanulság, szereplője talán nem is él már. Hé! Ajtó csapódik. Laknak itt?

Az ebédelőben karosszékhez szögezett kísértet emeli rám fénytelen szemét. Szervusz, Aladár, mondja. Én csak a fia vagyok, válaszolom. Hiszen tetszett kinn járni nálunk, amikor apám már a végét járta! Lassan hatol el a füléig, de amit hall, az se csal mosolyt az arcára. Keze nem rebben a szék karján. Fakó kőszent. Apáddal, jó korhely cimborámmal hamarosan találkozom, ha igaz! Ne üzenj, átkot nem adok át! Nem voltatok egymásnak valók, ahogy orvosszemmel összemérlek benneteket! Én se vagyok a fiamnak való, azért várom a végemet itt magam! Mintha kockaköveket hullajtana. Szerencséje volt apámnak, hogy ennyire nem kövült meg. Mintha épp a végén sikerült volna meglágyítanom amerikai öreganyám nótájával. Miért ne próbálnám Pakson még egy szer? Mondanom úgyszincs mit, rágyújtok, hátha.

*Péntek este kimentem a
Szöllőbe!
Megöleltem egy karót a
Sötétbe!
Megöleltem a karót,
Azt hittem, hogy Kata vót,
Pedig hát egy közönséges
Karó vót!*

A másik versét már együtt fűjük, s a könnyünk együtt csorog.

*Szombat este kimentem a
Szöllőbe!
Megöleltem a Katót a
Sötétbe!
Megöleltem a Katót,
Nem szólt az egy árva szót,
Csak a végén azt mondta, hogy
De jó vót!*

Dobolta már a székek karfáján ököllel, mintha a régi mulatást verné bele. Nincs egy pofonja a számomra, kérdeztem volna. De már ő kérdezett. Hogy emlékezhetsz? A világon se voltál, amikor apáddal erre raktuk összekapaszkodva! Jó muzsikusként csak ránéz a vendégére, nevetem. Nem, az öregjeim *Dalltársolyá*ban apám melléjegyezte, hogy *Tenczel Jóska nótája, Paks, 1925.*

Ujabb könnyek. Már ezt elmondom Aladárnak, fogadja. A Kepinek is! Róla jut eszembe, egy üveg paksi ott a sarokban, én nem ihatok, húzd meg! Vár a hivatali kocsi odalenn, háritom el. Akkor vidd, ne is lássalak! Állj csak meg! Nős vagy? Aztán Kató-e vagy karó? Rajtam volna a sírás sora. Jó, hogy már a kilincsen a kezem. *Csak a végén sose mondja: De jó vót, nyögöm ki. Apád sorsát követed, hárit a keze feje.*

Nem voltunk egymásnak valók, mégis az ő sorsát követem, böstörgök Szekszárdig. Vajákos szólt belőle vagy az orvos? Vagy apának sikertelen haldokló? Van-e bennük közös tanulság? Tiszteviselt haditengerész apám emelte be a fővárosba a paksi szőlősgazda fiát, és gyorsan kapaszkodtak a közhivatali számlátrán mind a ketten. Mire Hitler hatalomra jutásának évében megszülettünk, a Tenczel Tibi meg én, ők már kihverték a Nagy Válságot. Azaz kiházasodtak belőle. Apám jobban, mert piarci tojásból épült úrilak várta. Tenczel doktor fővárosi tisztviselőt vett el, üresvalagú lányt, mint kurva Keresztanyám jellemzi a hozomány híján szűkölködőket. Méda viszont dáma volt, hosszú borostyánkő szipkás, és Tenczel őt forgatta, kamatoztatta nőorvosi hozzáértéssel. Így került horogra a rezes hangú Kepi apát is, aki az egyházi vagyont a magáénak tekintette, és Méda szolgálata fejében vett nekik emeletes villát a Vérhalom téren, szőlőhegyes kúriát Pakson, bele Rolls-Royce-ot sofőr-kertésszel, cselédet, a Tibi gyerek mellé német nevelőnőt.

Miért haldoklik a paksi kúriában Tenczel egymaga? Akad talán paksi rokon, aki étellel megemberli, mos rá, de Méda hova lett? Elhidegülnénk Beával öregségünkre, ha Bender ortopédusnak kölcsönözném? Vagy a köhögős Aprónak, ha országos utazásaimhoz ő biztosítana Pobjedát mondjuk? Rendben van, a Vérhalom téri villát szétcsapta a bomba, Kepit megütötte a bójti disznótorosokért kijáró guta, de mi a pártjahagyott, fajgyalázásért bánkódó kis feleséggel majd

*Ülünk a kandallónál
S fogjuk egymás kezét,
A ház meg ég!*

Megérkeztünk, nem jutok a kéjes képzelgés végéig. Keresztutcs városka Szekszárd, tekintélyes főterén a Garay Szálló. Csicsás mozira néz az ablakunk, amint nyitom, a

mozgóképszínház csengője éppen berreg. Figyelmeztetésül az előadás végére! Mindjárt került szekszárdi emlékem! Selypes Sarolta meghagyta a portán, bármikor érkezünk, a levéltárban vár, a pilóta úr pedig fáradjon le a borozóba. Jó gondolat, hagyja meg a sofőr. Amíg végigkóstolom a boraikat, meg is tudom, hol tankoljak belőlük.

A levéltár egy ugrás. Megrendelt, itt vagyok, kopogok be a Selypeshez. Hisz jóformán azt se tudta, ki rendeli! S ha áltattam volna? Megsétáltatom a városomban, le se tegye a kabátját! És pattan, készülődik. Hát már összetrombitálta a hallgatóságot? Pécs óta ígérettem a kollégáknak! Holnap 10-re itt lesz mindenki! És forog előttem, amint fölkapja virághímés bekecsét. Ej, de bájos, szalad ki a számon. Bukovinai székelek, kakasdiak hímezték a részemre, dicsekszik.

Ok, hogy megtapogassam. Állja. Hogy kerülnek bukovinaiak Tolnába? Tolnai tábortáborba terelt össze svábokat, azok helyébe hozta egy Bodor nevű telepítési kormánybiztos Bácskából! Vándorúton vannak a bukovinai székelek? Madéfalvi Veszedelem óta! Hát maga hogyan került a kegyükbe? A levéltári témám terepmunkája vitt közéjük!

Gyors lépésben haladunk, mintha terepet járnánk be most is. Ahogy a szót pergeti, jegyzőkönyvemben Selymes lesz a neve a Selypesnek. Lány minden hangzója, selyem pereg rám bizalmasan. Mekkora megkönnyebbülés a paksi kockakövek után. Selyem-tengeren úszik a megyeháza, Babits szülőházát elborítja. S miket fest a színére? Mintha *A Danaidák* gyászénekét hallgatnám. *Sváb asszonyok öt éves orosz kényszer munkából arra tértek meg, hogy házuk-földjük már a másé, úgy álltak neki dolgozni. És húzták az igát bérben, akár a magukén, amíg a rossz lelkiismeretű új telepesektől vissza nem váltották a jószágukat.* Bibi meg a magyar demokráciáért aggódott! Felsőházi apósával, aki a zsidótörvényeket megszavazta! Nem szemérmelenség-e angol és amerikai irodalomról csevegni Szekszárdon, amíg az OSE megtorlása zajlik?

Magát hagyja a hivatala svábok dolgát hánytorgatni? Van, mivel takarózzak, mosolyog meg. Zárt levéltári anyaghoz jogcímek kellene. Maga is jogcím, bök rám, hogy a fejünket összedughassuk távoli kollégákkal. Pécsre is az én jogcímmel jutott? Bólint. Ha már falazok neki, nem kéne megtolnom, amint a Remete-kápolnához kapunk föl! Ilyesmit forgathat a fejecskéjében Selymes Sarolta is, mert a kezét hátranyújtja. Ő nem zárt anyag.

Mit titkolnak a sváb kitelepítéseken, ha egyszer a potsdami határozatot követtük? Azt csak hiszi! Parasztpárti belügyminiszterünk, Erdei Ferenc, már a háború utolsó heteiben köpte a markát, hogy élnünk kell a sváboktól szabadulás történelmi lehetőségével! Az lett a hétpecsétes titok éppen, hogy elébe vágunk Potsdamnak, és háborús bűnössé nyilvánítottuk svábjainkat egy emberként! Teljes jog- és vagyonfosztásra ítéltük őket!

A kaptató ziháltatja? S ha indulat, levéltári vagy családi? Egyívásúak lehetünk. Gyerekkori sérelmének varát vakarja, vagy annyira megszerette, hogy szakmára váltotta? Amint följutunk a kápolnához, elengedem a kezét. Elég a jegyzőkönyvembe, amit hallottam, nem kutatom tovább. Reményekre jogosító bizalom lenne belőle. Eleresztem a szemem a szőlőkarós domboldalakon. Merre tovább? Csevegni fogunk? Egy sírkő a templom falánál eligazít.

Márványkereszt, mintha márványos húsból faragták volna. *Szexárdi nemzeti asszony*, betűzöm guggolva, ő meg a vállam fölül: *Számos gyermeke körében korán elfelejté magát.* Tekintsük a szekszárdi útnak? Hogyhogy, kérde, és fölegyenesedik. Pelenkázásba felejtkeznek korán? Idejekorán, kockáztatom meg. Miért, addig mit tett hozzá nemes-nemzeti életükhöz, lobbantja szemére a sírkeresztnek. Akár női mivoltáról mit tudott meg az anyjánál többet? Minek járt a végére?

Elindulok lefelé, és nézem az időt. Nem várom meg, amíg ocsúdik, a domb alján majd elköszönök tőle. Elkéstem. Robog lefelé, és a vállamba kapaszkodva torpan meg. Még a kórházunkat megmutatom, útba esik!

Kár lett volna kihagyni. Formás járványkórház a pesti Rókusz korából, bár a pécsit a dzsámival-minarettel le nem pipálja. Falán újabb névváltozatok: Szegzárd, Szögzárd. Későn állapodtak meg, minek tiszteljék a városukat. És, nini, még *Sechshard* is! Svábjaink hívták így, sóhajtja. Ha vannak angoljaik is, piros lámpás cégér a nevük! *Hard Sex*.

Elfelejtém magam? Megfeledeztem magamról? Olajat öntöttem a tűzre? Újabb domboldalnak húz a székelyhímes-selymes! Hohó, szőlőhegy! Hová tetszik vinni? Ide föl a kisházunkba, selypegi. Anyámmal lenn lakunk a városi lakásban, de idefönn már reggel bedurrantottam, hogy kellemes legyen estére!

Végre jókor kapcsolok. Át kell tanulmányoznom a holnapi mondókámat, füllentem, és nyújtom a kezem. Pimaszul vizsgálja az útszéli lámpa fényénél. Maga nem nő! Csak nincs jegygyűrűm, ezen se, amelyekre kellene. Pécsett se láttam, erősít meg. Ha lát, nem is hív Szekszárdra! Köszönöm a körsétát, és holnap 10-kor a levéltárban!

A sofőr hálás a kimaradásomért. Kadarkatermelőnél buktatta meg a demizsonjait, és kiszállási díját annyira megpótolta, hogy nekem egy üveg rác ürmöst hozott. Meg is vacsorázott már. Magam megyek le az étterembe a jegyzeteimmel. Inkább a napomat tenném csak rendbe cigányzenésznál. Miért is futamodtam meg a könnyű szívvel kínált ajándék elől? Kurva Keresztanyám az orromra húzná, nemhogy a végítélet! Elveket nevelek, mint apám? Elkezdtem a paksi jóslat teljesítését? Nálam a Tanár Úr is lazább! Szexuálpszichológiájába azzal vezetett be, hogy az ember húséget fogad, és házasságtörésben él. S hogy így van jól. Nyomatéku megoldotta egy szakállas viccel. Pírongat a bíróság egy pasast, alighanem Krúdy Gyulát, hogy lehetett ilyen elvetemült. Férjes barátnője lányát megkettýinteni! Nem csak házasságot dúlni fel, hanem szülő s gyermek lelkivilágát! Kérem, röstellkedik a paslag, nekem tiltakozott a lelkiismeretem, hogy ne tedd, az istenért! A vérem meg lázongott, hogy ilyet kihagyni! S amíg ők ketten vitatkoztak, tisztelt bíróság, addig történt meg a baj! Akkor nekem miért szegi kedvem a vitájuk? Mert hátha a Selyemcukor nem éri be egyszeri *Hard Sexszel*? Például. S ha így szólna a vérem: Torkig vagyok a feleséged szigorával! Nem enyhítette meg féléves házasság se? Száradt fogpasztából szorítaná ki életet? Apám se dobott ki semmit, igaz, ami igaz. *Még jó lehet valamire!*

A levéltári olvasó másnap csupa idős hölgy, javakorú asszony és művelt hölgyike. Tűzijátékot rendezek nekik *az Európa* terveiből, mintha maga Európa lennék, legalább a Selyemcukor toborzómunkáját díjazzam. Őt is sikerül magammal ragadnom, akár-mennyire lelomboztam az este. Egyet botlok csak. A hivatalos ellenforradalom, a huncut Októberi Sajnálatos Események helyett forradalmat találok mondani, és bele is vörösödök. De a könyvtáros-tanár-levéltáros nők szemében mintha épp a nyelvcsuszamlás tenne hitelessé. Bátorakat kérdeznek. Mi a garancia, hogy terveink valóra is válnak? Életünk sem szavatolt, mondom, és néhányuk szeme fénye megtörik. De Aczél elvtárs az írósztrájk alkalmából akarja megtölteni a könyvesboltok kirakatát olyan nyugati szerzőkkel, akik világhossá teszik, hogy az Egyesült Nemzeteknek nincs oka magyar ügyet tárgyalni. Ő tette nyilvánvalóvá, amíg lektori tanácsunk üléseire bejárt. Kíváncsiságból. Való igaz, nincs már lektori tanács, se nyereszkesedés. Állami támogatást és papírkeretet kaptunk helyette. Egyéb kérdés? Az írósztrájkról hallanának. Elmondom nekik az Aczél aktatáskájában lapuló *Malom a Sédent*, hogy megértsék: földijük, a szerző mennyire egy végtelenül egy becsületes egy ember. Amit a Rákositól kapott kettő darab Kossuth-díja

is igazol. Mi van Déryvel? Ül. És Aczél elvtárs aktatáskájából meríték megint. Egyik utolsó látogatásán előhúz belőle egy paksamétát. *Gyerekek! Hogy ez a Tibor milyen jókat ír!* És részletet olvas fel Déry novellájából. Ahogy rakja az asztalra az elolvasott lapokat, mindenken látom a börtönhatóság láttamozását. Hosszas csönd. Remélem, emésztik, hogy az elvtárs, aki elvtársát sítire vágatta, még jót is tett a tehetségének.

Egyébként van-e cenzúra, szól a következő kérdésük. A lektor ajánlja a mű kiadását vagy nem, és a zsinórmértéke: *Ami nem jelenik meg, abból nem lehet semmi baj.* Szerkesztő, főszerkesztő, irodalmi igazgató legfőljebb meghúzza a szöveget, ez a válaszom. Maga szokott-e húzni, kíváncsiskodnak. Én úgy vélem, hogy *az Európa* az idegen szerző művének betűhív kiadására szerződött angol vagy amerikai kiadójával. A húzás különben se férne a pofámra, mikor nemrég a jogdíjfizetés halasztásáért könyörögtem nekik.

Taps jutalmaz. Tartozok egy kis jutalomjátékkal. A tavalyi gyönyörű nyár tavaszán *az Orosz Klasszikusok* szerkesztőinek unszolására rávettem tanítómesteremet, Füst Milánt, írjon utószót Tolsztoj megjelenőben lévő kisregényeinek és novelláinak kötetéhez. Jó mestert választott! De még milyet, mondom. Betéve tudja Tolsztojt. Az írásban épp az akasztotta meg. Mert két napra rá, hogy fölcipelem neki a nagy koffér gépelt fordítást, telefonál: Te Zénó! Egyik-másik szöveg csonka! És mondja mindjárt fejből, melyiknek mi a hűja. Lehetetlen, gondolom. Lelkiismeretes belső munkatársunk vetette egybe az eredetivel. Mindenképp ígértem, hogy riasztom a sorozatot szerkesztő Szinnai Tivi bácsit. Lehetetlen, visszhangozza ő is. Itt az új moszkvai kiadás kéznél, megnéztem. Csal az öreg emlékezete. De várj! Van otthon egy 910-es teljesem, megnézem abban. Másnap telefonál. Mesterednek volt igaza! A szovjet kiadó megcenzúrázta Tolsztojt! Most aztán főhet a fejem, hogy a húzásaik kötelezőek-e miránk nézve! *S az Európa* kiadása végül kinek szolgáltatott igazat, firtatják. A Tanár Úrnak, mondom. Másképp meg sem írta volna az utószavát. De képzeljék el egy szovjet szerkesztő hatalmát, ha akár *a nagy Lényint* meghúzhatja!

Nem akarnak oszlani, pedig a bélünk már delet kondít. Mintha a Selyemcukor is elfelejtette volna az elmaradt illillt. Jön hozzánk máskor is? Amint hívnak! De mindannyian! Ennyi nő! Leléceltek mellőlük a lövőlegények, férjek, házibarátok? Vagy kiköltöztek a högybe, és azt művelik?

Visszafelé a gemenci erdő szélén görgünk el, és a sofőr egy szarvacsorda láttán meghökkentőt mond: A legszebb agancsokat lövik ki az elvtársak. A hitványabbja szaporodik évről évre. Hm, elmélkedek tovább. Az osztályharc is az agancsosok közül szedi áldozatait. A disszidálás se a nyomorékját viszi. Mikor már háborúk-fogságok-megtorlások *mind elvitték a legénység elejét.* Majd mi *kettő-három nyomorult* adunk a kezetekbe gondosan szerkesztett búfelejtőt.

Aki a kísértést megállja, az nem lehet nyomorult, kutyálom meg magam. Lehet megfontolt. Lehet irodalmi tapasztalatok birtokában körültekintő. Lássuk például Tolsztojt, mit szól a házasságomhoz. *A boldog házasságok egyfélék mind. A boldogtalan ahány, annyiféle. Kareninénél épp feje tetején állt a ház.* A Tanár Úr példája a köntörfalazás nélküli regénykezdetre. Ámbár Tolsztoj erkölcsét marhaságnak nevezi. Csakhogy én épp azt vizsgálom most. Lássuk, *Családi boldogságot* hogyan épít. *Nem volt a Mása egy moszkvai nagy dáma,* hanem árva lány egy messzi földbirtokon. 17 éves koráig sétál kastélyuk parkjában, és unalmát a szomszéd Szergej birtokos koronkénti látogatásával gyógyítja. Meg egy kis zongorázással. Megboldogult édesapjának barátja volt ez a Szergej. Még tréfálkoztak is egymás közt, milyen jó felesége válnék Másából. Házasságuk hó vágya lett volna a szintén megboldogult édesanyjának is. De béke poraikra, így Másának csak

gyámja lett az apja korabeli és illően tartózkodó Szergej. Noha vágyakozásának ezer apró jelét adja. A terep voltaképp rendezve a házassághoz, hiszen kísértés ezer versztán belül sehol, az agglegény Szergej már rég lemondott a családalapításról, Mása meg 17 éves fejjele úgy érzi, vénlánysorba került. A gereblyezéshez azonban Tolsztoj vagy száz unalmas lapot elfogyaszt. Holott tálalva a boldogság, *eszi, nem eszi, nem kap mást*. Mi lenne, ha trafikban találkoznának, lapozok tovább kajánul. *Jaj, magácska is mezítlábas Kossuthot szív?*

Végre egybekelnek. Hogy egybefeküsznek is? Következtetni lehet, mert jön a gyermekáldás. A boldogságát annak félreteszi Tolsztoj. Valamire még jó lehet. A házaspár az apró unalmak elől Szentpétervárra utazik, ahol az asszonnyá érett Mása a báli idényben sikereket arat. El fogsz bukni, jósolja Szergej. Hát aztán, durcol Mása. Te tehetsz róla! Legjobb úton vannak a boldogtalanság felé. Mása azonban megmenekül a bukástól, elunja a bálozást, és visszavágyik a vidéki unalomba. Ahol fölfedezik gyermekeiket. Nahát. És a szerelmi regénynek ugyan vége, *a régi érzés drága, visszahozhatatlan emlékké vált*, tör ki Tolsztojból a cigányprímás, *de alapját vetette meg egy új, egészen más módon boldog életnek, amely még a jelen pillanatban sem ért véget*. Pont. Pont. Pont. Nem bírja abbahagyni a *tremolót*.

Az itthoni élet hasonlítani kezd Tolsztoj *Családi boldogságára*. Vasárnap Keresztnek kimenőt adunk, Bea a bendőjében egy bőségtál nagyobbik felével tér haza a kisvendéglőből, és nekiül sírni. Nézem, és részvét fog el. *Halló! Tolsztoj Leóval beszélek? Miért sír az én szegény feleségem?* Bea elunja kérdő tekintetem, és megfelel: *Mert a Horn Ede utcából vasárnap temeltük a vicit!*

Ha Tolsztoj sugallta, ráakasztom hiába remélt Snóbli-díját. Szóval a házasságok mind unalmasak, csak a jók, azok másképp? S van férj, aki annyira beleszeret az unalmába, hogy megöli érte a feleségét, mint *A Kreutzer szonátában*? Idáig nem engedjük fajulni a dolgokat. Talán előrelátóan választottam botfülű feleséget. Csak a szakmájára át ne ragadjon a házasság unalma, mert akkor éhkoppun unatkozunk!

Délelőtti balsejtelem. A bőségtál előtt elkísértem egy udvarba, ahova beteghez hívták. Nem is egy udvarba. *A Újpesten, A udvarba*, boldogabbik gyerekkorom színterére. A kapu alól jobbra-balra nyíló lakás klotyóval, hátul egymásra néző szoba-konyhák, hátul a retyójuk deszkafal mögött, meg a mosókonyha, középen diófák, vízcsap, kanális. A fölső konyhaablakokon főzés gőze, gyereksivalkodás, rádiószó, veszekedés árad. Engem melegség önt el, Bea doktor megborzong, amint a karját kihúzza a karomból, és bekopog az egyik ajtón. Dehogy várok rá kinn az utcán! Ami ismerőset látok körös-körül, az nekem fölér Tolsztojjal. Ha itt verklis lehetnék vasárnap délelőtt!

Bea doktor már végzett is. *Ez a gyerek nem sikerült, talán majd a következő, hallom, amint farol ki az ajtóresen. Utánarúgnak?* Nem. Indulok az utcának, hogy mégse karöltve távozzunk. Mongolidióta, vágja a szemembe. Én-e? Nem, a kis beteget a Down-kóros, csillapodik aztán. De miért vasárnap délelőtt nézik meg először, mit csináltak? Ilyenkor jobban ráérnek, menteném az udvariakat.

Voltaképp megnyugtattott a vicisiratás ebéd után. *Gumikesztyűje alatt érző szív dobog*. A kis hülye emléke fakasztotta sírva? S az unalma nem is az én művem? A vasárnapi kórisméé a Petényi-klinika után, a Rókusz után? Kikérdezem a Down-szindrómáról, sorolja a jegyeit tárgyilagosan. Velük született szív működési rendellenesség. Tompaság, amit jobb esetben zenei érzékenység egyenlít. Az ujjai közé nővő úszóhártyák. A mongol szemállás. Vagyis mintha édestestvérek lennének? Hát a szüleikben van-e közös? Nincs, feleli, de a szája sarka megremeg. Van, helyesbít. Az anyákban. Vagy első szülésüket ha-

mar követi a második, vagy, várj, egy könnyem még van a viciért. Vagy az anya kései *primipara*. Hogy? Későn szül először, s akkor mongolidiótát. Kutatunk egymás szemében. Mikor kezdődik a késő? S ha az apa fiatalabb, kockáztatom meg. Nem tudom, vallja. Fiatalabb volt a délelőtti apa is.

Két nap a töprengésé. Unalomból ereszkedni gyerekcsinálásnak, ha az idő szorít? Szerkesztőségi határidőket szívesen fogadok. Sarkantyúznak. Válogass Dickens-sorozatot, adja ki Domokos. Régi adóssága a magyar könyvkiadásnak. Most meg jó lenne a modernek hátvédjéül. Lesz hozzá bordás papír, vászon a kötéshez. Tudom, szereted Dickenst. A régi rossz fordításai közül akár választhatsz egyet, újrafordításra, magadnak. Féléves határidőre harangozzuk be a vállalkozást. Aztán jöhet *Copperfield Dávid*, *Twist Olivér*, sorjában, ahogy a modernek mellett győződ a szerkesztésüket. Ilyen barátságos biztatásra nem is kell több egy hétnél. Kiszúrom Dickens legkerekebb regényét, az jelent meg a legrosszabb fordításban vagy harminc éve, leporolni nem érdemes. *Szép remények!* Ez lesz új címével a sorozat vezérhajója! Mint megállapodott ember helyezkedek el apám íróasztalánál, és kopogom. Körülöttem szótárak, Dickens-monográfiák. Bea doktor megilletődötten tesz melléjük naponta egy üveg rácürmöst. Bár a franciaágy lábához állítaná! De nem szólok, hátha Dickens okosabbat sugall Tolstojnál.

Szenczi professzor is lelkesedik, amint újságolom neki egyik nap. Hozd le Szigligetre! Sztrájkolnak az írók, üres az Alkotóház! És hozd a feleséged is, ha már eddig nem nyílt módunk négyesben teázni! Lenn lesznek Ottlikék, Rab Zsuzsa! S hogy ne felejtsem! A Béke Világtanács az 1959-es évre William Blake-et tűzte ki ünneplésre! Elég vad ötlet, de Domokos már nekem ígérte a vers- és képválogatást, te meg szétdobod a fordítók közt, és szerkesztheted, hogy ne legyen postamunka Blake is! Egy hét Szigliget, és meghányjuk-vetjük!

Bea doktor alighanem el is dicsekszik az ügy fontosságával a rendelőben, mert simán szabadságolják. *A nincs egy rongyom* siránkozása nem illene a készülődéséhez. Szakmai út, írógéppel. Csak akkor húzza el a száját, amikor a gyorsról Badacsonytördemicen szállunk le. Fogadok, hogy *Nyék-Lád-Ház* jutott az eszébe, de az Alkotóház lovas kocsija meleg pokrócokkal vár. Fölkapaszkodunk Szenczi professzorral, Rab Zsuzsával, és hamarosan tárják előttünk az Alkotóház kapuját. Meghitt szobák, kilátással az évszázados parkra, az ebédet válogatott helyi szépségek tálalják. Szirtes Ádám ezek közül vitt magának feleséget, súgja Rab Zsuzsa megértően. Bea doktor, látom, követné csalfa szememet, csakhogy én azokat a tányéromra szegezem. Egy pofa is jön az asztalhoz, nem nézek ki belőle semmi jót, amint bemutatkozik. Itt telelt ki előlegeken, *Húsosfazék* című trilógiáját írja, abból olvasna fel este, ha megengednénk. Pufók és pöffög. Húfoffavék. Valamelyik este, módosítjuk. Majd sorsot húzunk, melyikünk legyen a szerencsés.

Ottlik Gézáék autón érkeznek. Röntgenorvos felesége a *protokoll-lakosztályt* harcolta ki. Mi lelte ezeket? Cipi már nem sietős noteszlapozó a mélyvízi törzsasztal sarkán, amilyennek megismertem. Regényt írni jöttek, harangozzák be. A címe már megvan: *Iskola a határon*. Lassan kiviláglik, hogy Cipi nekibuzdulását a Vas és Aczél új országa táplálja. Vas Pistát bújtatta a zsidóüldözés idején. Így érthető. Életében csak bridzsezett, legfőbb ideje, hogy a sztrájkot lovagolja, ha már kinőtt első kötetes korából.

Weöresék érkeznek harmadnap. Elegendő lesz, ha az ebédlőben találkozunk napjában kétszer. Nem az én emberem a kis kobold. Fordítónak elsőrangú, de valahányszor esti munkamegbeszélésen jártam nála, berúgott, és Amyt szidta. *Szar sváb!* Hidegebbre fordult, sétáink is rövidültek. Szinte csak ebédre-vacsorára mozdultunk ki a szobánkból, reggelinket ágyba hozták. *A Szép remények!* bámulatosan haladt a puha csöndben.

A rácürmöst pótolta a szigligeti savanykás. A vénasszony, akitől hoztam, azt kérdezte: *A zsidóhizlaldába viszi?*

Borostás, sáros alak tántorodott az ebédlőbe egyik nap. Alig köszönt, már beszélni kezdett, nemigen értettük, mit. Az asztaloknál néhányan mintha ismerték volna, de nekik is fülelniük kellett. Weöres Sanyika megsúgta, hogy ő is alig hámoz ki valamit a tájszólásából. Ha ugyan tájszólás. Mert a *pónem*, az zsidóhizlaldába illet, bár, hogy hí-zóba fogták, azt a vénasszony se állítaná. Sőt, bámulta volna értetlenül a csizmát az ért-hetetlen ember lábán, és csizmaszárában a tilinkót. Fura bogár, annyi biztos. Bekapott egy levest, aztán ledőlt aludni a miénkkel szomszédos szobában.

Akik legalább névről ismerték, visszajáról rakosgatták elének pályája állomásait. Legutóbb a dunaújvárosi Róka Rádióból hallották a faramuci beszédét, amíg az oroszok föl nem szabadították az elszántan védekező szocialista várost. Igen, előtte meg Kuczka Péterrel készítették irodalmi riportokat a téveszesített mezőgazdaságról. A *Nyírségi jegyzetek* nemhogy Rákosinak, még Nagy Imrének is túl valós lehetett, de hősiezen túrték, és kitüntették a szerzőpárost. Korábban meg, emlékezett Károlyi Amy, ő volt az első és az utolsó, aki megírni merészlette, hogy a svábok kitelepítése évtizedekre megpecsétel-te mezőgazdaságunk sorsát. Egy történelmi lyukkal még visszább: bécsi ügyvéd fia, magyarul is vállalt hazafiságból tanult meg, majd a tilinkóhoz meg a mondókájához tájszólást formált. Szívmelegítő. Mennyivel jobban meggyökerezett a télakoló fajmagyaroknál! Mi minden megbeszéltnivalóm lesz veled! Bea gyanakvón ingatta a fejét. *Akár az én unbetamnt öcsém, a nagy csatlakozó!* Én pedig vártam, hogy kialudja fáradalmait.

Másnap estig színét alig láttuk. Hajnalban elment borért, s dőlt az írásnak. Ebédjét bekapta, az ejtőzők sétájához nem csatlakozott. Vacsoránál már nem látszott annyira hajszoltnak, és köztünk maradt a társalgóban. Cipi sakkozni hívta, én meg közéjük ültem kibicnek.

Egyszer csak kialudt a villany a kastélyban. A felszolgálónők gyertyákat gyújtottak. A sakkparti zajlott tovább, míg öt géppisztolyos karhatalmista ágyúnyi elemlámpákkal ránk nem világított. Ellenfényükben is látszott, hogy elfogódott legények. Vezetőjük a sakkasztalhoz lépett. *Sándor András! A Magyar Népköztársaság nevében letartóztatom.* Zaj-talan jelenet volt. Sándor András otthagya a játszmat, és indult velük a holmiját ösz-szeszedni. Szobája a miénk mellől, a folyosó szegletéből nyílt. Ajtaját nem húzták be, láttuk-hallottuk, mi történik odaát. Sándor András szétkínálta a pufajkásoknak a demizson borát, s amíg fölengedtek, tilinkóztott nekik.

Mikor elvonultak, és ismét kigyulladt a villany, nem tértünk vissza Beával a társalgóba hányni-vetni a történeteket. Kettőnknek volt tisztánivalónk. Öcséd nem beillett volna az öt közé? A hat közé, vélte Bea. Akár géppisztollyal, akár tilinkóval. Hát én? Te ebbe a házba nem illesz! Alkotók közé, mi? Mondd csak, milyen szerepet szánsz nekem? Gyermekalkotóit. S ha azzal megvagyok? Akkor nekem alkoss más életet, ha tudsz.

Az egyetlen idegen megfigyelő, akit a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az országába engedett, Krishna Menon, az ENSZ indiai küldötte. Pesten kísértett egy darabig. Megtekintette Újpesten is a gimnázium szélőlött homlokfalát, és nyilván úgy döntött, oszlatnia kell a nemzet gyászát, ha egyebet nem tehet. Hazai táncosokat rendelt Pestre kultúrmisszióba. Már a Bartók Teremben lessük szertartásos rezzenéseiket ketten. Jelent valamit, ha táncosnőjük a bal nagylábujját görbíti. Ha a másik a kezén terpeszti két-két ujját nyivákoló zenére, az válasz rá. Fordítsd magyarrá, ha tudod, ugrat Bea. Megváltás céljára alkalmatlanabbak Dickens temetkezési vállalkozójánál. Legközelebb a moszkvai

Nagy Színház hasonló misszióban járó balettkarát nézzük meg. Vigasztalanul szertartásos a klasszikus balett nyelve is. Aztán harmadik missziónak hallom hírét. Szenegáli táncegyüttes a Fényes Cirkusz porondján! Első táncosuk, Keita Fodeba országuk külügyminisztere egyszersmind! Bea nem bánja, ha hurcolom. Szígliget óta alvajáró.

Pesti testek villanyozója a szenegáli tánc. A porondon vagy ötvenen ropják, meztelenen mind. A férfiak hátraszegik a seggüket, és a rogyant térdük közé fogott dobot pergetik ujjal, verik tenyérrel, ütik a tenyerük gyürkével. A nők meg a mellükkel tüzelik őket. Lötyölik, rázzák, kerengetik egymással ellenkezően is a kettőt! A vad gabalyodások, vonagló emberfürtök feltámasztásra is jók lennének!

Változtasd meg élted! Nem az archaikus Apolló-torzó emlékeztet, hanem dob, vagy hús! Mivé változzak? Mikor már a verklit körültáncoló öreg cigányasszonyokat is szándékomban volt megszöktetni? Igazán? Aztán miért a házasság civilizált révét választottad mégis? Nadrágkérdést megoldani egyszer s mindenkorra? Nézd, mi telik a külügyminiszter puszta seggétől! Olyan múlhatatlan volt a nadrág a te újpesti tombolásaidhoz? Hitted, hogy a lektori léthez doktornő dukál? S hogy szépirodalom, *Schöngestliteratur* tombolásból nem születhet? Holott irtandó volna életedből, írásodból tűzzel, ami nem elemi erejű! *Báltával dolgozzon, urám*, kötötte a lelkemre Kassák is.

Beát is megrázták a szenegáliak. Megkönnyebbül, mikor a táncukat itthon beszélgetésre fordítanám. Láttál trágárságot, vallatom. Nem, feleli, mert nem nekünk mutogatták magukat. Egymásba felejtkeztek. Nem is a párjába ki-ki, tódítok. Kulcsolódó, lazuló csoportok méhnyitogató társastánca volt. Kései első szüléstől nincs okuk tartani. Bea adós marad a válasszal. *Lúdtalpú mind*, zihálta a fülembé tombolásuk közben. Megfigyelése helytállt. Hanem ilyen táncra képesítenek-e pesti lúdtalpak? Irigylem a józanságát. Néha utálom érte. Jó, értem, ügyelet, bajmegállapító észelét.

Fulladsz a kombinédban! Ráznád meg inkább, amit őrzöl benne! Fordulj, kikapcsolgatom! Hol veszel ilyen alsóneműt? Konzervnyitót is adnak hozzá? Varratom, mormolja. Ha laza, szoptató anyának néznek! Amint lefejtem róla, két tenyerével takarná a látványt. Hiába. Súlyosak. Mégse választottam rosszul, csak a melegítésük hosszadalmas.

Forgassad meg! Neked? Kinek másnak? Gondold, hogy kikiáltó vagy a Fényes Cirkusz előtt! És ki veri a tamtamot? Majd én a zongorát! Bot a fülem, tudod jól, tiltakozik. Elég, ha a lüktetést hallod! *Tea for one, And tea for two!* Előbb ringass, aztán lódd! Nem megy? Horpassz egy kicsit, úgy körözz! Na látod! Most nehezedj egyik lábadról a másikra, mindjárt körbefordulnak, mint a hajóhinta! *Tea for one, And tea for two, It's tea for me, And tea for you!*

Megáll, és a combján markolász. Levedzek! Elkapom, és lenyalom a tenyeréről, nehogy már kirontson tisztálkodni. Ágadzik-bogadzik-levedzik, módosít tihanyi önvizsgálatán meglepetten, én meg átvizsem a franciaágyra, és úgy teszünk, mint a szállásra tért szenegáli kultúrmisszió is alighanem. A leckéjük megfogant.

Korai az öröm. Bea úgy tesz a következő napokban, mintha egyszeri gyöngeségébe verném az orrát. Legyintő keze figyelmeztet, hogy a csöcsörészés őhöz nem illő. Helyes, akkor a gyerekcsinálás se, fújom a visszavonulót, és a szenegáli nők emléken legelészek, amint terpeszből rázkódnak hátra, tárt karral, és a combjuktól nyakukig remegés húzódik. Hátha Bea fejét a remegés lassan éri el? Kibőjtölöm. Nem is ínség a nemi éhség. Össze lehet békülni vele. Csak legyen miért. Ha egy *Fridzsíd Bardot*-tól nyugalmat kapok, már az is megérte. Meg a rácürmös az íróasztalomra Dickens mellé. Alkudtak nálam rosszabbul is.

Tűztánc antológiával léptek ki fiatal kommunista költők az ismeretlenségből. Nicsak! A címadó vers szerzőjét nem úgy ismertem meg tavaly, mint kommunistát. Whitmanfordításért járt nálam, és panaszolta, hogy veri a sors. Életrajz-hamisításáért kicsapták a Közgázról, azóta az Utasellátónál könyvel. Mit tagadtál el, kérdem a sarlóarcú, madárcsontú, kreol fiatallembert. Eredeti nevemet, a Ruprechtet. Sváb név, nézek a mélytűzű szemébe. Nem vall rád. A mi szomszédunkból egy valódi Ruprecht gyereket vittek el hadifogolynak az utcáról. Azazhogy várj csak! Járt gyerekkoromban apámnak a *Magyarság*, s a kiadója vaskos betűkkel jegyezte nevét a fejlécen. Wirtschologi-Ruprecht. Az? Az. A nagybátyám. A Whitmant már nyomják, vigasztalom, hanem hozz egy-két fordítást mutatóba, kapsz munkát. Nem hozott. Inkább belépett a vadonatúj Párt tárt kapuján, és oda vitte a verseit. Meg is jelentek néhány hét múltán. Forradalmiak voltak, mint a Munkás-Paraszt Kormány, bár különb ízlésűek. S most a napokban bekopog a szobámba Garai Gábor, és barátsággal ajánlott *Tűztáncot* tesz az asztalomra. Kezet ráztunk, mosolyogtunk, majd télikabátját a fogasomra akasztotta. *Itt leszek szerkesztő nálatok.*

Ő lett aztán kertemben is az első tavaszi vendég. Beszélgetni csak ott volt hajlandó. Lakásban gyanús minden, a telefon is, mentegetőzött. Nem az Utasellátónál kezdődött az ő pályája, vezet rá lassan. Amint kipenderítették a *Közgázról*, rántották be mindjárt a katonáékhoz, három évre. Milyen szolgálatra? Hagyjuk.

Hogy *belépett, és játssza a bazári majmot?* Második már a környezetemben, akinek megzavarodásától tartani kell. Elmegyek hozzájuk, elvégre nem hordhatok mindenkit a *Liszférenbe*, mert mi lesz, ha megzavarodik nekem a *romáság* is. Hát abban a budai padlástérben, ott meg is vesznének, tudomistenem. Garai hosszú kreol karja a levegővel hadakozik, és úri nagymama mosolyogja teli a feneketlen nyomorúságot.

Megértem, akármit teszel a menekülésért, enyhítenék Garai zaklatottságán már az újpesti kertben megint. Francia *veristák* írtak ilyeneket? Költőinek költői, bólint. Apám rendezése. Ki az apád? Az, aki elől a szerkesztőségben a tömött ruhafogas mögé szoktam beállni! Marconnay Tihamér? *A Kacagva tör ki a faun a pagonyból* szerzője? Az ő nyomorát elitek tovább? Meg az indián öreganyámét! Nem jutok szóhoz, és Garai Gábor megragadja az alkalmat. *Szerinted Kosztolányi mit tenne a helyemben?*

Ugyanezt, nem mást, biztosítottam. Nem is a helyedben. Helyből. Ha a *Fületlen* zsidóverő cikket kért tőle a *Pardon-rovatába*, ránézett Ilonájára, és már írta is. Babits az írástudók árulásának taknyában vergődött, Kosztolányi röhögve tört ki a takonyból. Ugyan mi gyengéd szál fűzte volna Kun Bélához, a bőrkabátos Lenin-fiúkhöz, Klein s.k.-hoz, aki saját kezűleg küldte gajdeszba a burzsujt?

Pártja azonban nem juttatta Garait emberi lakáshoz egyhamar. Kosztolányi sorsát osztotta rá. *Bármennyi embert ölök rakásra, Nem telik mégse egy öröklakásra.* Újabb s újabb feladatokkal próbálta, de azokról már nem nekem vallott. Hanem konyakosüvegeknek. A télakolt írástudók jobban jártak-e nála? New Yorkból két levelem érkezett, *Ibrik Manó állástalan óriástól* az első, *Taschenschneider Elemér műszaki rajzoló* levele három nappal későbbi. Kezük írásából Bakucz Jóskára ismertem. Humor fogta el az alanyi költőt? Ó, nem, boldogtalanságának semmi híja.

*Elég volt esti emberek
A Brooklyn hídon nagy magány van
Mielőtt még hazamegyek
Megállok gondoltam s megálltam*

Hártyalapokon át versel, majd prózai kérdéssel rekeszti be: *Kell Neked mesélnem a sötlan marhaszegy, a tüsténtkávé és a lukatlan nők hazájáról?* Másrészt kinek meséljen? Azért liheg az első levél tarkójára a második. Nagy újsága, hogy állást szerzett, műszaki rajzoló lett, bár, fűzi hozzá, egérfogókon szívesebben dolgozna. Ernát kölcsönadta modellkedni, *vidd, ördög, úgyis a tied*. Ahogy elnézem divathölgyfényképeit, én is elfogadnám. Ja, és mellékel egy pesti zálogcédulát száz forinttal, váltsam ki.

Londoni levelezőlap alján *Tatár Győzöt* olvasok néma szemrehányásként. Feuchtwangerfordításán dolgoztunk nyárhosszat, szerkesztői megjegyzéseimet maga vezette át a kéziratára műszaki rajzolóra valló szépírással. Egy napsugaras délelőttön vajszinű öltönyben, vajszinű cipőben tette le a *Rókák a szőlőben* heti kézírathalmát az íróasztalomra, ezzel: *Olyan pípés vagyok ma!* Majd összehozlak a Grúner Bözsivel, gondoltam. Lelkiismeretes fellengőnek ismertem meg, és miközben *Héliáne* című se füle, se farka regényével ajándékoz meg, értesülök, hogy építészmérnök. Meg hogy tiltott határátlépés kísérletért viselt börtönt többször. Most végre sikerült neki. Bár londoni lapja nem sikerről tanúskodik, hanem friss bosszúságáról. Nem, a *Tatár Győző sajtóhubáját* Domokos pötytyenthette munkánkba, amikor már imprimáltam. Érvényt akartak szerezni az új rendelkezésnek, hogy bokorugrókról se jót, se rosszat, se semmit. Kivakarni az emléküket, nevüket is! A kéziratot megvettük, a miénk. Határ Győző nincs, nem is volt, nem ismerjük. Fordította Tatár Győző.

De akkor miért ismeri Szász Bélát a *Népszabadság*? Nemhogy ismeri, ismerteti hazáruói múltját. Újabb adalékokkal nem szolgálhat, hát a Rajk-per anyagából. Eszerint a vádpontok egytől egyig igazak voltak. *Ellen-rehabillentés?* Számúzni s még utánaköpní mire jó és kinek?

Bölcseői szó Alexander Bernáté a kivándorlás egyéni szabadságjogáról a Pallas Nagylexikonban. Bármennyire kellemetlenül érinti és károsítja kivált a tömeges kivándorlás az államot, fejtegeti 1893-ban, polgárainak e jogát kétségbe nem vonhatja, gyakorlásában nem akadályozhatja. Inkább magára vessen, *hiszen a haza szeretetének természeti ösztöne erősebben vésődött legműveletlenebb gyermekeinek szívébe is, semhogy ellenállhatatlan okok nélkül indulna jobb hazát keresni, elhagyni a földet, melyben ősei nyugosznak, s melyhez gyermekeveinek legédesebb emlékei fűzik. Csak az állam nagy mulasztásai fojthatnak el ilyen hatalmas ösztönt.* S ha a baj már megtörtént, zárja okfejtését, *az állam feladata, hogy kivándorolt gyermekeiről is lehetőleg gondoskodjék.*

Gyerekek Nyugatra szöknek, néhány hét múltán hazakullognak, s azt hüppögik, kalandvágy hajtotta őket. Érett korúak felkapják a szavukat. Ők kalandvágyból maradtak itthon. *Ez nekem nem házám,* hangoztatta Kassák egykor. Bezzeg az újfelfeszabadtással végződött forradalom hazafiságra tanította! Nekem ez nem államom, de ha nem hangoztatom, és maradok a seggemen, még megérem, hogy *államfi* leszek.

Rajkózenekart toboroz a Rövidkaraj. Sok a füles zenész gyerek, kevés nekik az üzlet, magyarázza. És amíg a vendéglátónál be nem kezd, hiába szőrös tökű ember már, csak rajkó! Ha meg rajkó, gyakoroljon tapasztalt öregekkel! *Majd én hordom iket szerepelni vidékekre teherautón. Jöhetel te is, csücske, láss világot!*

A közélet színpada üres, s a rajkóknak már-már szűke az újpesti színpadok. A nálam korosabb Ratamata meg a Tojás, az indiai herceg, de a puha öcsikéjük is ott vigyorog a brúgó tövében. Amilyen sokféle a képük, annyiféle a zenei alkatuk. Jól teszi a Rövidkaraj, hogy nagy bika vidéki primással szedeti ráncba az elegyes bandát. Énekesnőt is állít, zsidó asszonyt a bőrgyár könyveléséről, és tanúi vagyunk az első próbákon, hogyan rontanak egymásnak a primással. Mint a kétfelől ropogó bozótúz! Lángra lobbantják a rajkókat is. Új honszerelem?

Tercprímás kerestében jutok el az Árpád út 99.-be, ahol Pauer doktor ápolta csikófogaimat valamikor. A Csicsimácsi meg mintha a Nílus felső folyásáról keveredett volna ide családostul. Tercprímás és szögverő. A *technikája* nem valami finom, de a muzsikája elemi. Betérünk az udvarban az öreg Nápó köré nőtt szegkovács nagycsaláddhoz is. Énekelnek, mesélnek. Ismeretlen kárpáti cigány tájszólás üti meg a fülem. Pilisi hegyekből ideszabadult vadak, mondja a Rövidkaraj, és náluk hagy.

Velük telik aztán a nyaram. Otthon nem kell magyarázkodás, Bea tud a szegkovácsmésék tervéről. Nótafára bukkantál? Menj, fejd meg! Nem illik ugyan a gusza dolgaim rendjébe, de legalább nem táncolnak anyaszült meztelenen, gondolhatja.

Szűzanyameztelenen, tanulom tőlük. A hangjaik táncával kábítatom magam, a felcsattanás és dörmögés pillanatonként váltakozó hangközeivel. Régi dolog, hogy a cigánycsapat fecsegését az ablak alatt úgy hallja a gádzsó bentről, hogy na, ezek ölik egymást. Én meg a sivalkodás drámájában gyönyörködök, ami otthon annyira hiányzik.

Fordítás, szerkesztés nagy szófogyasztás. Újabban üresjáraton kapom az írógépet akárhányszor. *Mert hogy is már még.* Beszédem nyomatékainak elkenődése ellen fennhangon olvasom Dickenset, hiszen ő nyitott ablaknál, utcazajban írt. Olvasói talán nem is eszméltek, hogy az életből a hangzivatart leste el, nem a jellemeit.

Bár ajtaja-ablaka tárva, hangok gőzfürdője az Árpád út 99. Az öreg Nápó lányka unokája kicsíp egy szólamot, s azzal illeg a tornácon. *A illető, a illető,* trillázza a kis szajkó. Az én valamikori bánatos menyasszonyom nénje a kis Ani anyja. Osztottak egymás sorában, házasságukba szerelemgyereket hoztak. Nincs hánytorgatva, nem szégyen a szaporaság errefelé, de a ranglétrán alább kellett szállniuk. Az Állami Népi Együttes Krajcár családjának lánya be kell, hogy érje a szegkovácsudvarral. Az asszony a majdnem-rokonságot velem tartja szegkovács férje, a Jani feje fölött. Egyik nap feldúltan csönget be hozzám. Mi baj? *Jáj á cigány,* óbegatja, ellőversenyezte a hálószebabútort! Menjek hamar, segítsek rendet tenni, mátság. A cigány. A szegkovács. Mert ugyebár mink zenészek vagyunk.

Pedig úr az ő ura. Megjárta az orosz frontot, fogságot, munkatábort, mégis úgy veri a sínszöveget derékig gödörben, hogy póre bőrén kiüt a só, bőre alatt meg a cigánybolhának mondott vassziporkák feketéllenek. Mégis, amint kísérem haza a kovácsszínből, cigarettát tűz pipaforma szipkájába, a foga közé akasztja, billegeti, szétnéz, és kivágja: *Én vagyok Újpest eleje! S az Árpád út 99. udvarán nyomban összekap ikertestvérevel, mert ő is hasonlóképp vall magáról. Ökölharc dönt, melyikük a lelegeje mégis. És a Dezső akkorát talál nyomni a Jani fölszegett álla alá, hogy a keze törik. Szent a béke, aztán versenyt magyarázzák nekem, miért nem törik az ő sínszögük a samukalapács alatt, mint a gyári. Mert azt rideg vasból darabolják, mi meg eddük a miénket darabonként.*

Két hévvel, két lével, fűzi bele az öreg Nápó. Aha. Kétszer mártják tűzbe-vízbe, amíg kalapálják, hiszen láttam. De az öreg énnálam jobban formálja a szót. *Nem mese ez, gyermek!* Szögverők régente a gödrüket *koh,* azaz kohó köré ásták, hogy fútatni csak egyet kelljen. Nem villannyal szították még a tűzfészket. Azám, a szögverő kutyája! Így voltak *egykohósiak,* együtt a ráverőkkel meg a besegítő rokonsággal. Mivel *egy kovács nem kovács, két kovács fél kovács, három kovács egy kovács.* Hiszen voltak nekünk a sínszögnél munkásabb szögeink is! A csónakragasztó *iszkába* volt Újpesten a legkelendőbb!

Vakon firkantok teli zamatos magyarázataival egy füzetet az ölemben. Szerencse, hogy mesére nem futotta az időből. Elég lesz a Nápó bácsi mesterszöin tűnődni ma. Csínján bánnak a szóval a régiek. A nagyokat mondás, rivalgás, fiatalabbak mulatsága. *Egykohósiak?* Világosodik a *kohányok* értelme! Mintha a térképet bogarászva láttam volna

ilyen falunevet is! Apámról maradt helységnévtárat kapok elő, négy Kohánt találok benne. Mit tud a *Pallás*? Azt, hogy Fáy András író, első takarékpénztárunk alapítója a zempléni Kohánban született! Nahát! Nemhiába kedves regénykém az *Érzélgés és világ folyása*! Szétfolysz, figyelmeztet lefekvéshez készülő hitvesem. *És a sok Kohán közt Kohn úrról se felejtkez meg, légy szíves.*

Milyen igaz! A kohániták! Nekem lábjegyzetfaragások során kellett tisztáznom Áron papi törzsét, Bea emlékezete a zsidó hittanból őrzi. Hiába, ha nem lesz belőle összecsatolás, mert mire észbe kapnék, a falnak fordult. Eltévesztettem mégis a házszámot? Az Árpád út 99. az én otthonom? Kép ugrik be tegnapelőtről. A Jani meséli, hogy madaraktól lettek az oláh cigányok földönfutókká. Majdnem-sógornőm fölkap, szárnycsapdosással kíséri a meséjét, a lábunknál kuporgó gyerecskék meg csivogással. Ekkor áll meg az ajtóban a tenyeres-talpas péksegéd cigányné, és tolja előre cingár, de lélegzetállító hangládájú leánykáját. Lankadnak a madarak, és a földhöz húznak mindjobban, a lánykája mögé bújít nagydarab asszony meg trágárságokkal csipkódná őket életre. Végül megígérik a mesélő Jani nevében: *Azért nem élünk mink túnyán, kuporgatóssan, mert egy szép nap majd madárnak visszaváltozunk!*

Bár tőlem telne ilyen fogadalom, akinek már ki tudja, hányadik úke földbegyökerezett! Az Árpád út 99. hangzivatarában is újabb vagyon szerzése a gondom. Magnetofonra rögzíthetném a zsvajt ezenmód, hogy cimbalmos nyelvmesteremmel szételemezzem. Hoznak már a csehek magnót, csak drága, nem terhelhetem vele a háztartást. Van már három öltő ruhám s cipőm hozzá, ez volt házasságom célja, lehetnék boldog vele. Csakhogy kaphatnék szárnyra is, ha az Árpád út 99. hangszerelését kottázni tudnám!

Később ötlött eszembe, hogy van nekem kéz kezét mos kapcsolatom a Nyelvtudományi Intézetben, hátha ott adnának magnetofont kölcsön. Ilyen ügyben csak magas fórum dönthet, titokzatoskodik a nyelvész ismerős, de a meghallgatásom felől tesz. Összeválogatom legbizalomgerjesztőbb ruhadarabjaimat, aktatáskába süllyeszttem a *romungro nyelvtan* tisztázataát, úgy állok az Akadémia Szótárbizottsága elé.

Nem látok érdeklődést a katedrán trónoló Bárczi Géza és Országh László professzor szemében. Vajon azért nem, mert egyetlen cigánykutató kollégámat és szanszkritológus kollégájukat, Vekerdi Jósikát legújabbán kivonták a forgalomból a tanszékén lefoglalt röplapok miatt? Vagy a cigányság mint olyan nem téma? Országh angol szótári műhelyének fele olajra lépett. Miért kell egy ittragadt nyelvésznek azzal ajánlkoznia, hogy az angolok Dantéja, John Bunyan, *A zárándok útjának* írója kolompár volt? S ha a spanyol dráma újabbán nálunk is felkapott exportcikke, García Lorca is cigány lett volna? Tetejébe még *homosexurkáló* is, Országh professzor úrhoz hasonlóan és illő tisztelettel? Hogy aztán a spanyol ellenforradalom melyik minőségében végzett vele? Egy csöpp részvétet, salabakter urak! Magnetofon kék! Az is csak kölcsönbe. Tudományos föllépésem balsikerrel zárult. Hanem a *Holnap is nap lesz* címmel napvilágot látott Maltz-fordításom sikerét újranyomás követte, és tiszteletdíjából épp futotta egy *Mambo* magnóra.

A néprajzos Dömötör Tekla intett, hogy a mikrofon elfogódottá teszi *az adatközlőket*. Hát nem az Árpád út 99.-et. Lekanyarították a sapkájukat, úgy nézték, és amikor zöld dobozát nyitottam, mind akart rá mondani valamit. A gyerecskék daloltak bele:

*Hej mambó!
Leesik a bugyi meg a melltartó!*

Honnan szedtétek, csücskék? *A fodrászhó állunk be vele fagyvajtra mangázni!*

Otthon is hagytam a magnót eztán. Nem tolhatom a mikrofont mindenki orra alá. Tömeghangok rögzítésére gyenge. Telik néhány estémbe, amíg elfelejtük, és visszazökkennek a szenegeális hergeléshez. Hogyan is sűrítsem egy-egy mesébe? Ha a kackiás Jani a királyasszony nádszál leányát ecseteli, és a pékasszony így ígér rá cingár lányával a satu combja közt: *És eleriszi a moziba a barátjánőjével, de a lelkiükre köti, hogy úgy hozza ám haza, ahogy elvitték! Nehogy nekem asztarázzák a raklók, mint a Róka-leánt!* És hátulról kibuggyantja a nádszál lánykáját meghazudtoló teli *cshúcsikat*. Értjük, ugye. *És mondom neki is, igaz vagy nem, hogy maraggyá rendesnek, mert anyád rendes volt még ilyen korába!* Amiből kiviláglik, hogy a királyasszonynak is mindene volt a rend, és a kis piszkafa viháncol, mert megmutatta az anyja, hova fejlődik ő.

Jegyeztem, és meggondoltam. Keretes mese lesz a *Sosemvolt Cigányország*. Legalább körítésnek megmentek abból, ami még bírja a nyomdafestéket. Az úgyse fér bele, ami az ölemben a jegyzőfüzetet emelgeti. Amíg csak jegyzek, családi életemen nem esik folt. Unalmát Laci sógornál jobban tűröm. Gondterhelt a család, amikor vasárnap kiruccannak hozzánk hűsülni, Kiskatit totyogtatni a kertben, és a sógor kifekszik széttárt karral, a gyp közepére hanyatt, tudni sem akar a világról. A süvetülést ilyenkor áthelyezik Újpestre. Se a kávénk, se a Kereszt süteménye nem indítja őket szóra. Sógornémat se bazsalygásra. Pedig nem rendőrségi gépirónó már, hanem *sztyuvi*-egyenruhás MALÉV-alkalmazott, és a szülei beköltöztek Erzsébetről az épülő József Attila lakótelep összkomfortjába. *Anéj*p talán nem követelőzik már annyira. Lám, mit tesz a *szochazáért!* Csak épp Lacival nem tett jót? Kisétálok hozzá a gyepre, él-e még. Hunyt szeme pillái alól látja, hogy én vagyok az érdeklődő, és elpötyyenti: *Holnap ilyenkor már Ari kezét fogom.*

Vagy úgy. Szerelmesek lettünk. És szerelmünk tárgyáról otthon áradozunk. Innen fúj a gyászos családi szél. Hívom a Rövidkarajt hétfőn. Kurta szavú őrmester megint. *Kamelják egymást, vakerázhatok én nekik! Kicsoda? Gógyis romnyi a Aranka! Játszik a sógorod khárjával, mint gyerek a csörgővel! Te legalább egy sátoraljával teszed a testedet!*

Bővitenék is a sátoralján, hogy kisebb legyen a kísértés. Kapóra jön, hogy kackiás mesefám kornyadozik a nagy nyárban. Nadara János viaskodását a Harambusza óriással az ő apja másképp tudta, menjünk ki hozzá Csobánkára. Gyerünk. *Megdikházzuk az ot-tani cshajokat, teli-e már a markunk a cshúcsijukkal.*

Vasárnap díszünk nem használ a rokonlátogatásnak. Díszében Jani is előkelő idegen Csobánkán, nemhogy én. Apja az egyetlen, aki nincs megilletődve. Inget se ránt a tisztelünkre, lajbiban, mezítláb mesél az eperfa alatt, amíg a nők főznek, piperészkednek, s a férfiak *tárgyival* köszöntenek ránk. Észrevétlen lötyintjük a gaz közt a büdös kisüstit.

A formátlan délután arra tanít, hogy megbecsüljem az Árpád út 99. egy srófra járó cigányudvarát. Legyalogolnám a lábam térdig, amíg a pilisi hegyek közt ezt a népet szóra bírhatnám. Cigány szóra? Mégúgyse. Megütköznének rajtam. Janitól hallok hazafelé, hogy amikor Újpest nyilas városparancsnoka, a Klima terelte volna egybe a cigányokat, és vitetné el őket, a szegkovácscsaládok mind kiszökdöstek Csobánkára. És miért? Mert itt volt háza Szálasinak, ő meg szerette a cigányokat. Nem is görbült hajuk szála se. Cserébe elmondom, hogyan szökött az ifjabb Klima Nyugatra garázda kubikosnak előkerült apja elől. *Megbünteti az apák vétkeit a fiakban*, réved el a kackiás Jani. Csak tudnám, mit vétett az én lajbis apám, csattan föl, hogy engemet három év sztalingrádi újjáépítéssel vert az ég! Kit Nyugattal, kit Kelettel ver, roskad magába végül, és keresztet vet.

Mesetörmelékeket illesztgetünk nyár végén. Mekkora a szerencsém Janival, az öreg Nápóval, majdnem-sógornőmmel, a trágár péknével, a rajcsúrozó gyerecskével, ahogy hangoltak, majd feszítették a húrt! Zsugorodó óviláguk kincseit villantották meg utoljára, álmélkodik a meséken lektoruk, Dégh Linda. Tőle tudtam meg, tudós néprajzostól,

kitől mástól, hogy a szökött királylány üldözésére küldött kard s az esketés lecsapott karjaival: *egyiptomi motívum*. Mégse cigánykodtak Európában, hogy ők a fáraó nepe! *Egypt, Egyptian, Gypsy*.

Arpád út 99.-ben se romának, se gádzsónak nem lesz már része! Elhallgatott a meséje. Először a kackiás Jani ment el, majd az öreg Nápó. Jóval később hallom, hogy Dégh Linda lektorom meg kivándorolt. Magyar néprajztudós mit keres Amerikában? Amit a cigány a mennyországban? Vagy amit a házasságban én? A nyomdából kikerült *Sosemvolt Cigányország* friss nyomdaszagát idegenkedve szagolgom, hiába füstött bele Bartha Laci négy gyönyörűséget, s a *Liszferencucca* is hiába magasztalja. *Bár amilyen lácsho!* Garai Gábor, akit a szerkesztés rejtelseibe bevezettem, és azóta is lakásra vár, íróvá üt érte az Ésbén. Se *Élet*, se *Irodalom*, azért *És*. És most hova szarjak? Vass Elemér tette okosan. Amikor üveg mögött, keretben végignézte velünk tihanyi munkásságát még egyszer Pesten, bezárta a kiállítását, és meghalt. Hol keressek új indítást?

Tihanyban találok, Pobjeda-úton Szombathely felé. Viszek kis kerülővel cigánykönyvet a megözvegyült Jeannek. Ezúttal derült ki, hogy jó író, pedig egy sorát nem olvastam soha. Amerikában élő lányai-unokái felől érdeklődtem gyászos pofával, s hogy hozzájuk költözik-e. Nem, felelte Jean. Vettem egy darab földet Tihanyban, és beültettem szőlővel.

Regényt kell így zárni. Nem lakatra, hogy maradjon reménye írónak, olvasónak. Szombathelyig ki is sütöm, hogy mélyebbre ásom a tövemet, ha már Újpest arany vasmacskája ilyen szépen megtart! Játszani kell végig a családi élet mozzanatait, mint valami némajátékot, kiaknázni a nyugalmát, társadalmi életet a szerkesztőségben élni, közben nyitott szemmel gondolkodni, hova tovább.

Fartói meghálálja, hogy békén pipázhat otthon. *Menj, láss!* És nemcsak szobát foglal, és a szombathelyi könyvtárigazgatót intézi el telefonon, hanem a *határsávot* is, Jákért. Nógatom a sofőrt, hogy üzletzárás előtt leérjünk. Végig kell járnom a könyvesboltokat, hogy tudjam is holnap, mit látok. Az első, amit az antikvárium polcán megpillantok, a *Sosemvolt Cigányország* három példányát. A pult mögött meg egy duci ártatlanságot. Minek magának három, kérdi. Én vagyok a szerzője, pirongok. Jaj, igazán! Olvastam! Nagyon tetszett! Mindjárt elajánlok neki egyet. Kinek szabad? Korondy Maricának, vágja ki. De szép neve van! Elég baj az, fogja suttogóra. Apámat a nyilasok hurcolták meg érte, nagybátyámat a kommunisták. Másképp mit parancsol? Mondom Jákot. Létrát hoz, fölhág, alásandítok a nyújtózással rövidülő munkaköpenyének. *Látom Bécsel!* Pihegve teszi elém *A jáki apátsági templom és Szent Jakab-kápolna* kalauzát, s mintha bécsi látképelem oszlatná, hozzáfűzi: Legjobb román korosunk, Bogay Tamás műve. Disszidált. Fölrakatták a többi disszidens mellé a kakasülőre. Szedjen le még néhány hasonlót, kérem, s amíg fönn keresgél, javítok a látószögemen. Lenéz, és pirulva olvassa: *A szombathelyi Szent Márton-egyház római kori eredete*, itt jelent meg ugyancsak, 44-ben. Jöhet! Még? Úgy látszik, nem bánja a potyázást, mert olyan távolra nyúl, hogy föllátok a derekáig. *Schwartz Elemér: Nyugat-magyarországi német helységnevek?* Mindenképpen! Mire legközelebb lejutok Szombathelyre, a fénylő idomok helyén hurkák húzódnak majd, borongok a világ dicsőségén, amíg Marica számol. Meddig marad, kérdi aztán. Mondom, csak holnapig, s azt is egy beszélgetés terheli a könyvtárban. Benézek hivatalból, ígéri.

Ott is fénylik másnap délelőtt a hátsó sorban. Hogy terjedezek majd e hazában, fél felem a franciaágyhoz kötve, tűnődök a Pobjedában Jáknek. De a ragyogásban közeledő templom oszlatja a kétségeimet. Elfelejtkezel magadról te is, ha ilyet láthatsz! Az éjjel átrágott tudnivalók háttérbe szorulnak, ráérek rajtuk otthon kérődni. A tornyok fensége! A díszkapun apostolok fölfelé tartó rendjének hegyében a tahó Kókrisztus! A leborulást parancsoló főhajó! A visszhang a mellékhajók hangládáiból! A festett keretéből kiugrató

Szent György a falon! Némán megkerüljük a sofőrrel a csontháznak mondott négykaréjos Szent Jakabkát, és némán térünk vissza Szombathelyre. Fogadalmainkról nem vallunk.

Csendben zajlik az ebéd is a Savaria éttermében. Mekkora hodály! És kong, akárcsak a Pesthez is túlméretezett szálló! A sofőr fél tenyerébe hajtott fejfel jelzi a szándékát, én meg a nyakamba veszem a várost. Nem a könyvtári beszélgetés indította el. Nyájas olvasóink nem áltattak. Élet jelét alig látom, nem még a boldog pécsi nyüzsgést. A világ végére jutottam, vagy elszellett innen mindenki, amíg lehetett? A püspöki székesegyház hidegen hagy, a múzeumban kelepcét sejtek. A délelőtt egyetlen élő embere Takács Miklós, a féllábú könyvtáros Szombathelynél többet emlegette a környéki Perintet meg Kámont. Maricán kívül kije maradt Savariának? Marcija, persze. A gáláns huszár, aki vágóban hasít le köpenyéből a meztelen koldusnak karddal! Aki püspökké választása előtt ludak óljába bújt! Igaz is, az ő emlékezetére juttatta papjának a lúd *püspökfalatját* a jobbágy, Márton napján, egyházi tizedszedéskor, a maga fejét meg Márton kenyerével, marcipánnal tömte! A lábjegyzetszerkesztés is rávezet, melyik szent élt, s melyik nem. Marci szülőházát is megőrizte a jó emlékezet itt, látom egyik könyvében Maricának, eszem a püspökfalatját, azt a ducit!

Márton se mert a Savaria Szállóba születni, inkább azt a csöpp római *casát* választotta, amelyet templomának középkori szentélye befog. Csupa homályából világlik ki, mennyire gyarmati építmény a székesegyház benn a promenádon! A valamikor városzéli plébániatemplom római alapokra építettő kegyúrnője, özvegy Erdődyne Batthyány Erzsébet magát festette bele lovon, Mártonként, férfiruhában. Lám csak. Volt itt vér a pucákban hajdanán, csak én érkeztem későn.

Hátha mégse. Kezdődik a korzózás, szétnézek még egyszer a főtéren. Néma csend és hullaszag. Hanem egy kapualjban zománcablára leszek figyelmes: *Semináriumi Könyvtár. Káptalani levéltár, tessék csengetni!* Engedelmeskedek. Hátha káptalant tesznek a fejből. Reverendás atléta nyitja a kaput, és bátorítóan mosolyog. Az Európa Könyvkiadó lektora vagyok, kiadóm képviselőként beszéltem délelőtt a könyvek helyi embe-reivel, darálom. Nem tetszettek eljönni, eljöttem én. A reverendás a vállamra csap. *Lectori salutem!* Üdvözlöm, kolléga, mint a székeskáptalan olvasókanonoka! Hadd vezetem körül a birodalmamban! Megy előttem, bikanyakán piros szegésű a gallér. Szívélyes karlendítéssel tessékel az olvasóba. Ódon könyvek polcai közt álmélni szokás, de én szakítok a szokással, és legutóbb megjelent könyveinket ismertetem. *A jámbor Brown atyát* olvastam közülük, mondja. A fordításomban, mondom. Különb vizitkártyát nem is küldhetett volna maga elé, bókol. Most min dolgozik? Dickensen. A szegkovácsok nem lesznek idevalók, harapok a nyelvemre. S ha nálam szétnéz, biztat, mi érdekelné? Szent Márton, válaszolom.

Az olvasóállványra emel egy fóliánst. Ranzanus, a nápolyi király követe Mátyás udvarában, rólunk így ír: *Ibi natus est S. Martinus, ubi et transegit pueriles annos, quamquam in Italia suam peregit adolescentiam.* És néz. Hohó, vizsgáztatsz latinból? No megállj. Tőlem angolul kapja vissza, hogy Márton itt született, itt is gyerekeskedett, majd kamaszéveit Itáliában töltötte. Mosolyog, és nyomatja latinul tovább: Boldog lehetett már, aki Savariában született, hiszen Itáliában serdülnie természetes volt akkor. Látta, ugye, római Borostyánkő utunkat? Nyílt eszűnek fel is út, le is út. Jártam s megtértem rajta magam is, meláz. Tanúja lettem később, hogyan vitték Savaria szülőtteit, kit katonának, kit munkára, kit börtönbe, kit akasztani. Örültem azért, hogy a szemináriumban meghúzódhatok, s hogy a papi pályám annyi szennyből megóvott. S most, íme, világi kollégámnak örülök, hogy a vészeket átvészelt hozzám hasonlóan, és nem takarodott ki innen, hanem pannon földünk megtartó erején munkálkodik.

Szép volt. Kár, hogy latinságom a válaszhoz nem elég ékes. Magyarul se felelhetek, mert ő tudja, miért csapta össze Savaria közelmúltját a kora kereszténységével latinul. Méghozzá olyan létániás-egyenletesen, mintha olvasta volna. A lektor akkor is óvatos, ha kanonok. Hagyok neki *Sosemvolt Cigányországot* mégis.

A sofőr bevehetett az áldásból, mert úgy hortyog, hogy az ablakunk rezeget bele. Semmi baj, könnyebben emészttem a kanonokot cigányzenesznál lenni az étteremben. Hozzá hasonlóan vésteltem át? Azaz mégiscsak megússzuk a korunkat, kolléga úr? Eppillanat. Én inkább szennyben hempergek, mintsem imádkoznék. Különben is mit tudatnék az egek urával? Hogy hites feleségem mellett nagyokat unatkozok? Nem tartozik rá. A lektor kolléga megúszta őt is, örüljön neki. Akár csúfolhat érte. Úgy kell neki, miért pinázott! Mért nem inkább bibliázott! De ha a kolléga annyira fájlalja a pannon föld elnéptelenedését, miért nem dobja be az atlétatermetét? Miféle égi törvény parancsa, hogy épp a legrátermettebbek maradjanak ki a népszaporulatból? Tessék a Maricát férjhez adni egy idős hívőhöz, mondjuk egy gazdag óráshoz, aztán indíthatja a gyermekáldást! Hogy túl jó latinosok lesznek a kicsik? Savaria szülőttei, nem csoda!

Otthon a karácsonyi ajándékozások, rokonlátogatások évadán mégis jó emlékeim közé osztom a kanonok kollégát. Másféle parancsra él, de a parancs az parancs, és néha azon kapom magam, hogy nem is bánnék engedelmeskedni. *Jobb házasságban élni, mint égni*, ízlelgetem az Újszövetséget. Eszerint lohaszt a házasság, az én helyem pedig, ahol lobog! Akár a szegáliak közt! Hiszen lobogást éltem Ratamata közönséggel feleselő malacbandájában! Vagy amikor a Bosnyák Esz-altójával licitáltunk egymásra! Jobb együttesben égni, mint a rongy! Hát a régi aratóbanda? Az emberszámot banda tette a kubikosoknál is! És Gönyűn, azon a bomba verte nyáron még együtt élt a halászbokrok felekezete! Ejha! Mikor az öreg Nápótól hallottam, nem tudtam hova tenni: *a mi szegkovács fajtánk oláh cigányokkal nem felekezik!*

Ahogy tehát nemzésnek a nemzet, felekezetnek felekezés a látatja? Egy nemzedéke? Csapata, foltja, mint a ludaké? A szerkesztőségi kézikönyvtárban egy délutánomba telik, amíg az 1572-es Zsályi Szójegyzékből kiderítem, hogy építhetek az öreg Nápó magyarságára. Bizony *felekezés* előzte meg a büntetőtörvénykönyv-szagú *közösülést*. De miért felejtették el? Mert csoportos?

A fülem mellé tűzöm a kérdést, mint boltos a ceruzát, hogy kéznél legyen. Amióta a mesék megjelentek, mindenki nekem mondaná el avas cigányadomáit. Egy vénséges vén MÁV-felügyelő hív föl, hogy fontos közlendőért keressem meg józsefvárosi otthonában. Legénylakás, minden a helyén. Hosszúra nyúlt élete rendezkedés, látni. Tessék egy menetrend! Kérdezzem ki! Ejnye, hátha csak melegítene. Mikor indulnak vonatok Szigetvárról Pécsre? Elsorolja. Még azt is megtudom, Bicsérdről mikor indul ellenvonat. Mellékesen megkérdem, milyen felekezet a bicsérdista. Szabatos a válasza, majd nyúl az osztrák menetrendért. Köszönöm, de a közlendőit várom. Megindulnak a cigány adomák.

Nem lesz jó, inkább én kérdezek. Hol tetszett ennyi pompás történetet hallani? Vasútépítéseken. 902-ben. Ezen a nyomvonalon se tanácsos szabadjára engednem. Sínszögük honnan került? Cigányoktól. Kísérték az építést ekhós szekereken. Akárcsak a kubikosok a kordélyukon. Meg a krampácsolók gyalogszerrel, ki meddig. Velük napszámba alkudtunk. A cigányokkal mázsába. Csak sínszögre? Némi töprengés. Talpfákhoz való fűrönk tört mindig, reggelre helyrekalapálták a hegyét. Meg a kések, nyílik a pókhálós szeme. Jó, hogy eszembe juttatja! Tápászkodik, botorkál, motoz, majd elébem tesz két kést. Forgatom. A nyelük fa, a vasuk keskeny is, vékony is, a hegyük fölfelé ível. Ürgeölő,

fontoskodik. Alája nyúltak a hegyével. De a késeseké más felekezet volt, mint a szegeseké. Hogy értsem? Máshonnan jöttek? Másféle kocsival, lóval? Ilyenkor beszélnél! *Csúri bicsak fanyelű, ha elvész is, megkerül, ragyog föl a vénség.* Akkor Csúrból jöhettek? Nem, felelem, és szedelőzők. Cigányul kést jelent a *csúri*.

Pernye András is a felekezet horgára akadt. Első találkozásunk örömeiben zenetörténeti tárházából olvassa rám, hogy a zenész egy felekezet a szegkováccsal, hiszen kalapácsot vonóval váltogattak minden időben. Cinka Panna is beállt a kovácsszínbe bőgős urának segíteni. Másrészt Mátyás király udvari vitézét, Magyar Balázst *kardcsiszári rendből* emelte horvát–szlavón bánná, majd az erdélyi vajda méltóságába. S ennek a Magyar Baláznak a kedves ágyúja is Csóka névre hallgatott, mint a te újpesti nemzetséged! Magyar Balázs lányát aztán Kinizsi Pál vette feleségül. Csakhogy, meséli tovább, az ájtatos Magyar Benigna asszony, akinek imádságos könyve korai nyelvemlékünk, idővel megözvegyült, majd a Kinizsi utáni férjét orgyilkosokkal ölette meg. Netene! Csak nem lecigánykurvázta a haszontalan?

Pernye meg, ha teheti, a Rövidkarajt emelte volna a Zeneművészeti Főiskola igazgatói méltóságába. Egymásnak termett az eszük. Mint a vidéki rokonok, úgy lapogatták egymást a hangversenyeken, mert Pernye küldött velem tiszteletjegyet neki is. És a Rövidkarajt a vajt fülű közönség nem zavarta a törvényszabásban. *Kamukore! Egy igazságos hang nincs közte*, recsegte Pege Aladár nagybőgőkoncertjén. Ha megírhatnám, sóhajtotta Pernye. És hiába voltak más felekezetből, béna nehézségét senki más nem kezelte olyan zenei tapintattal, mint a Rövidkaraj: A mi Arankánk is tolokocsis, mentegetőzött. Szaxis voltam, mielőtt kocsira szorultam, így magyarázta Pernye az összjátékukat.

Bojti János

SZOVJET KÖNYVTÁRAKBAN ÉS ARCHÍVUMOKBAN

**Egy kutató naplójából. Moszkva–Leningrád,
1982. október–november**

1982-ben két hónapos állami ösztöndíjat kaptam a Szovjetunióba, hogy egy készülő zenei szakkönyvhöz, mely Modeszt Muszorgszkij életét és művészetét dolgozza föl, anyagot gyűjtsek. A két hónap csaknem minden napján eléggé részletes naplót vezettem – kivéve egy tíznapos leningrádi időszakot, amikor feleségem csatlakozott hozzám (épp ezekre a napokra esett egyébként Breznyev halála) –, amit most, csaknem három évtized múltán véletlenül megtaláltam, meglepve és mulatva olvastam, s részleteit az olvasó elé tárom.*

1982-ben már jó ideje foglalkoztam a Muszorgszkij-témával, tudtam nagyjából, hogy a zeneművekből, levelekből, írásos hagyatékból mi jelent meg nyomtatásban és mi nem, hol merül-

* MODESZT MUSZORGSKIJ. LEVELEK, DOKUMENTUMOK, EMLÉKEZÉSEK. Összeállította és fordította Bojti János és Papp Márta. Kávé Kiadó, 1997. A még kiadatlan könyvről lásd Fodor Géza írását: ZENETÖRTÉNETI MŰVEK ASZTALFIÓKBAN. *Holmi*, 1992/6. (A szerk.)